

УДК 1(091):123.1
DOI: 10.31651/2076-5894-2018-1-59-65

ВИДРИГАН Микола Володимирович,
кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії та релігієзнавства
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
e-mail: vydrygan_mv@ukr.net

ВОЛЯ І СВОБОДА У ВЧЕННІ ПЛОТІНА ПРО ДУШУ

У статті досліджуються роздуми про душу, долю, благо і зло засновника останньої школи античної філософії – неоплатонізму Плотіна. Метою такого пізнання є з'ясування бачення філософами пізнього еллінізму проблеми людського індивіда, його волі і свободи на межі зміни історичних епох. Досліджено, що Плотін, перш за все, констатує той факт, що душі людей забули Отця і свою істинну природу. На допомогу їм він розгортає відмінне від платонізму вчення про три споконвічні іпостасі, та роль і місце серед них Душі. Виходячи з того, що все навколо нас здійснюється за певних причин, він вважає, що в пошуках найближчої причини всього потрібно зупинитися на душі. Коли вона береться сама по собі, у вигляді Світової Душі, вона є цілковитою розпорядницею всього існуючого, а її наступні рівні в плані сходження вниз – розпорядницями на місцях. В залежності від того, з якими тілами зв'язуються душі і в яких умовах перебувають залежить їх вольовий потенціал і свобода. Встановлено також, що Плотін розглядав душу, волю, свободу, зло, благо, необхідність, долю не як поняття чи категорії, а як явища.

Ключові слова: душа, людський індивід, доля, воля, свобода, зло.

Постановка проблеми. Актуальність, особлива важливість дослідження цієї теми полягає в тому, що так само, як неоплатонізм був одним із джерел формування середньовічної релігійної філософії – так і вчення Плотіна про душу і її атрибути волю й свободу були однією з перехідних ланок від міфологічно-філософських уявлень про душу, волю і свободу представниками античної філософії до начал формування і обґрунтування понять воля, свобода і сваволя філософами середньовіччя. Однак, погляди Плотіна на душу, в сенсі вивчення її невід'ємних властивостей – волі і свободи, їх зв'язок досліджені недостатньо. Це обумовлено двома причинами: по-перше, існує думка, що усвідомлення цих феноменів людської душі і роздуми про них приходять в наступні за античністю часи; по-друге, у своїх трактатах Плотін дуже обережно й рідко використовує термін воля, свобода, свобода волі, доля – хоча за змістом цих текстів можна зрозуміти, що у нього йдеться про той чи інший з них, крім аналізу ним терміну «свободне» у трактаті «Про те, звідки безліч зол і чим вони є насправді».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З невеликої кількості досліджень і публікацій за останні два десятиліття заслуговує уваги монографія І. Берестова «Свобода в філософії Плотіна», де визначається загальний погляд на свободу і аналізується визначення та інтерпретація Плотіном терміну «свободне». Однак, в роботі йдеться про свободу стосовно вищих, божественних суб'єктів, а не кінцевих людських індивідів, не ставиться завдання дослідження зв'язків і взаємозв'язку волі і свободи. У статті «Поняття духу у філософії Плотіна» Ю. Печурчик теж торкається питання розуміння Плотіном людської свободи. Але в дослідженні проглядають, на нашу думку, не характерні для Плотіна судження, наприклад, що людська свобода ґрунтується на божественному провидінні і не може йому суперечити, що провидіння дарувало людині свободу волі. У дослідженні Д. Бугая «Визначення людини в трактаті Плотіна про те, що таке жива істота і хто така людина» відмічається внесок античного мислителя у визначення свободи людини. Про дослідження Плотіном проблеми волі, свободи волі неодноразово підкреслюється у вступних статтях і коментарях до виданих у 2004 році I–VI книгах енеад Плотіна.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб розкрити зміст поглядів Плотіна на волю і свободу у його вченні про душу.

Виклад основного матеріалу. Римська імперія, починаючи з I ст. н. е. поступово почала регресувати, але переломним у цьому процесі стало III ст. н. е., коли громадяни великої імперії відчували, що не в змозі в повному обсязі забезпечити свої економічні, духовні, соціальні, правові, політичні потреби та захистити себе особисто і суспільство загалом від фізичного знищення.

Все це та й інші обставини демонстрували неспроможність рабовласницького способу виробництва і встановленого політичного режиму задовольняти потреби населення держави. Тому починаючи з III ст. н. е. почали розгортатись певні об'єктивні процеси соціально-економічного характеру (утворення таких інститутів як вільновідпущеників, пекулій, колонату тощо), які, з одного боку, сприяли покращенню економічної ситуації та соціально-політичної атмосфери, але з іншого, – на фоні колосального горя і відчуженості конкретної людини, – стали значним поштовхом для пробудження її ініціативності, а отже – вольових і розумових здатностей. Людина великої імперії змушена була усвідомлювати, що відбувається з нею і навколо неї, та виживати, покладаючи надію лише на себе. До того ж, кожний конкретний індивід імперії отримав, можливо й миттєві, але порції свободи, свободи фізичної, економічної, духовної. Все це заклало, хоча й у далекій перспективі, начала становлення особистості та її свободи.

Однак, перед людиною того часу, яка жила в тяжких і незрозумілих для неї умовах, коли вже не було природної надії на суспільство і державу (як за полісних часів), а вона сама самостійно не могла дати собі раду, хоча її ще обмежений світогляд вже був наповнений знаннями і досвідом тисячолітнього цивілізаційного розвитку, постала потреба чогось позаземного – надзвичайного, яскравого, могутнього, всеохоплюючого, а головне вічного – в що можна повірити, що можна по-справжньому полюбити і сподіватись на взаємність та підтримку.

Першою найадекватніше на таку потребу народів Римської імперії відгукнулася і відреагувала філософія неоплатонізму, починаючи з її засновника Плотіна (203/4 або 204/5 – 269/70 р.р. н. е.).

У трактаті «Про три споконвічні іпостасі» Плотін констатує той факт, що душі людей забули Отця і свою істинну природу, поглинуті прагненням бути собою, що привело їх до самовідчуження, зневаги до себе і безглузлого захоплення іншими (матеріальними) речами. Є два способи, вважає Плотін, їхнього спрямування і керівництва на шляху повернення до Бога: один – показати метушливість матеріального світу; інший, кращий, – нагадати душі про її високе походження і гідність» [1, с. 6-7].

Спочатку, вважає він, потрібно припустити наявність деякого начала, яке створює саме буття. Не будучи ні тілом, ні розумом, ні розумом осяжним, переважаючи все, що ми знаємо і створюючи все існуюче – воно, по-перше, є Благом або Єдиним; по-друге, не має сутності; по-третє, присутнє скрізь і ні від чого не відокремлене.

Для цього Плотін розгортає вчення про споконвічні начала світобудови і про походження та місце серед них Душі. Єдине (Благо, Перше, Бог), на його думку, перебуває неначе всередині храму (або Божественної сфери), оскільки завжди залишається при Собі. Споглядач повинен перебувати у безмовності по той бік усіх речей, тоді він побачить неначе статую, що стоїть поза святилищем, краще сказати – одну статую, яка виявляє Перше; ось спосіб, яким воно видиме: для всього рухомого повинно бути дещо, до чого воно рухається. Для Єдиного ж немає [такої мети], ... Єдине вічно повернене до Себе» [1, с. 17]. Воно є найдосконалішим і вічно породжує при цьому такі породження менші Його самого. Ніщо не може виникнути від нього, окрім наступного після нього за величчю.

Таким наступним по величчю, породженим Єдиним, є Розум, який є другим. Він «бачить Єдине і потребує тільки Його; Єдине ж не потребує розуму» [1, с. 18]. Розум може бути тільки Розумом, але таким, що перевершує всі інші речі, оскільки вони з'являються після Розуму. Розум повинен споглядати Єдине, але він бачить Єдине не через те, що він відокремлений від Єдиного, а тому що слідує за Ним і відокремлений від Нього тільки

іншістю. Проте Розум не є Єдине. «Оскільки Він [Єдиний] повернутий до Себе, Він бачить, і це бачення є Розум...» [1, с. 19]. Розум є завдяки собі, він сам визначає своє буття, але силою, що належить Єдиному. Сутність Розуму – це одна частина того, що відноситься до Єдиного. Удосконалення Розуму здійснюється Єдиним.

Після Розуму йде Душа, яка є Логосом Розуму і однією з його енергій, бо Розум є Розум Єдиного. Розум породжує Душу тому, що він досконалий, а оскільки він є таким, то «повинен був родити, щоб не залишитися настільки великій силі без нащадка» [1, с. 21]. Душа, за Плотіном, є деяким Логосом та іпостассю, яка мислить дискурсивно, рухається навколо Розуму, є його світлом і слідом та залежить від Розуму. Вона з'єднана з Розумом, наповнюється ним, бере участь в Ньому і, водночас, знаходиться у зв'язку з [земними] речами, які після неї, Вона сама виробляє ті речі, які повинні бути необхідно гіршими, ніж душа.

Таким чином, Плотін вважає, що трьома споконвічними іпостасями або субстанціями є потойбічне Єдине, потім наступне за ним – суще і Розум, а далі третя природа – Душа. Він підкреслює також, що «ці три (Єдине, Розум і Душа. – М. Видриган) існують в природі так само, як в нас». При цьому він пояснює, що не в нас чуттєвих, бо вони відокремлені від чуттєвого, а в нас – як зовнішніх речам чуттєвим. Отже, «наша душа є дещо божественне, деяка природа, відмінна від речей чуттєвих і подібна цілком природі Душі» [1, с. 24].

Сходження до Єдиного, яке здійснює людина, означає ще й метаморфозу власної природи, підкреслює Р. Светлов, тому що, вся сфера умосяжного не видалена з нашого безпосереднього досвіду. «Тому основна задача, яку повинна вирішити людина – це усвідомити її близькість (тобто близькість загальної Душі, Розуму і присутнього Єдиного), навчитися бачити світ не фрагментарно, а у всій повноті» [2, с. 32-33].

На думку Плотіна, душа людини повинна знати себе і знати, чи здатна вона до осягнення вищого. Кожна така душа повинна пам'ятати, що вона створила цілий космос і якщо вона звільниться від ілюзій і прямуватиме до істинної безмовності, то побачить велику Душу, якій вона є рідною, Душу, що дає життя, світло і красу світові, який є мертвим і нікчемним без неї...» [1, с. 7].

Причиною того, що душі людей забули Бога, не пізнають себе і Його, хоча вони частини, що прийшли Звідти, і цілком належать Тому – є, на думку Плотіна, «виникнення, первісна інакшість і прагнення бути собою. Оскільки вони явно насолодилися власним самовладдям, оскільки в них перемогли похідні від них же рухи, що виробляють протилежне [їхньому одвічному життю], які привели до великого відпадання, оскільки вони перестали знати і те, що вони Звідти...» [1, с. 8]. Такі душі не бачать ні Отця, ні себе, але віддаються іншим речам. Повага до земних речей і зневага до себе є причиною забути Бога. Кожна душа, вважає Плотін, повинна зрозуміти, перш за все, що вона сама створила всі живі істоти, вдихнувши в них життя, ... і божественні зірки в небі, вона сама створила Сонце, сама – велике небо, вона сама прикрасила його і повела навколо себе в упорядкованому русі; вона інша природа, ніж та, якою вона керує, рухає і животворить; вона необхідно найгідніша, ніж всі ті речі, що виникають і гинуть, коли душа залишає їх або наділяє життям; сама ж душа вічна» [1, с. 10].

Так радить Плотін розуміти наділення життям у всьому неживому Всесвіті і в кожній живій істоті, і закликає поглянути на Велику Душу, щоб усвідомити, що зовсім не меншою є інша душа, яка стає гідною бачити, звільнившись від обману і того, що заворожує інші душі.

Далі Плотін говорить, що небо, рухоме вічним рухом, завдяки мудрому керівництву душі набуло своєї гідності через веління душі і розглядає питання, «як тепер Душа охоплює небо і веде його своєю волею» [1, с. 11]. Тобто з'являється словосполучення «воля Душі». Якщо, як сказано Плотіном вище, крім Душі не меншими є й інші душі, то і вони повинні б мати свою волю, щоб охоплювати (вести) своє мале реальне тіло.

У вченні про душу ієрархія і співвідносність вищих та нижчих частин душі будується Плотіном методом виведення нижчого рівня із вищого. Найвищим є Вселенська Душа

(Велика Душа або Універсальна Душа), яка є результатом безперервної еманации другої субстанції – Розуму. Вона поділяється на вищу і нижчу частини. Вища частина перебуває у сфері Розуму або Мислячій Першопричині і реалізує Ідеї-Форми, а також є незмінною причиною існування Космосу. Нижча частина – нерозумне і є принципом сили живих істот, а також володіє рослинним принципом. Вона проникає в матерію. Із Вселенської Душі сходить Душа Космосу. Завдяки Душі Космосу Небо рухоме вічним рухом і стало одухотвореним. Вона охоплює Небо і веде його своєю волею.

Отже, Душа – начало, яке творить, утворююче, те, що створює і світ і людину. Сам же Космос чи Всесвіт знаходиться в Душі, а не навпаки. Душа є джерелом саморуку, божественною в собі і, навіть самим Богом. Плотін говорить також про те, що душа не є тіло, в тому числі і повітряне, духовне, тонке тіло, як вважали стоїки, а тому вона не може бути страждаючою, жадаючою, такою, що блаженствує. Душа не знаходиться в тілі як у певному місці, а ось тіло існує в душі. Тому душа не входить в тіло, а повідомляє йому свій стан, тобто стан життя. Отже, в тілі присутні не самі душевні стани, а розбуджені ними тілесні діяльності: «не треба говорити, що в тілі присутні різноманітні сили душі, а що в ньому присутне те, чого воно потребує» [3, с. 66]. Таким чином, душа є, по-перше свobodною від усього зовнішнього і тілесного, а по-друге, такою, що творить свobodно за своєю волею. Кожна окрема частинка матеріального світу – людина, тварина чи рослина мають свою індивідуальну частку душі, яка містить в собі всі властивості Душі. Душа присутня там, де знаходяться начала органів людини, тобто в мозку.

У трактаті «Про те, що таке жива істота і хто така людина» Плотін, багато чого переймаючи у Платона і Аристотеля, досліджуючи погляди перипатетиків і стоїків, критикуючи матеріалізм елліністичної філософії, з'ясовує, чим є душа стосовно розуміння живої істоти і конкретно людини. Тому найважливішими питаннями, які він ставить, є питання: «Що в нас думає і відчуває – душа, тіло, або дещо, складене з обох?... що ми розуміємо під душею, чи є вона деяким ейдосом? Тоді вона буде безпристрасною і чужою життю тіла, нічого не даючи тілу і не приймаючи від нього. Як тоді душа відноситься до тіла?» [2, с. 77].

Розмірковуючи над проблемою, що є носієм людського мислення і пристрастей – чи душа сама по собі, чи душа, яка користується тілом, чи дещо загальне, що складається з душі і тіла, – Плотін окремо аналізує ці три ситуації.

Торкаючись першої з них, він вважає, що якщо душа це одне, а буття душею інше, то «душа є дещо складене і вже не буде нічого безглузлого в тому, що вона приймає ці пристрасті й існує ними» [2, с. 78-79]. Адже складне утворення, яке не вичерпується своїм визначенням, а має ще дещо, через саму свою складність і складеність, крім свого чистого буття наділене ще й багато чим іншим. Якщо душа є такою, то вона дійсно може бути носієм пристрастей, приймати ззовні гірші чи кращі стани, схильності і властивості. Отже, вона не буде свobodною. Якщо ж тотожні душа і її буття, то душа буде являти собою щось просте, «вона буде деяким ейдосом, що не приймає усіх тих дій, які вона виробляє, діючи на інше» [2, с. 79]. Тобто душа буде таким образом (ідеєю), який буде свobodним від усього зовнішнього. Вона сама може впливати на інше, передаючи йому щось від себе, залишаючись при цьому незалежною від цього іншого. Прагнення і хтивості, які залежать, на думку Плотіна, від тіла, що наповнюється і спорожняється, також не відносяться до душі. Отже, душа сама по собі не є носієм пристрастей.

Розглядаючи наступну ситуацію, коли носієм пристрастей могла б бути душа, яка користується тілом, Плотін знаходить, що її «одна частина – окрема, саме та, яка користується [тілом], інша ж – якимось зв'язана з нею і знаходиться в чині того, чим користуються. Отже, філософія повинна повернути цю нижчу частину до тієї, яка користується і відвести ту частину, що користується від того, чим вона користується» [2, с. 81]. Проте, використання передбачає відокремленість того, що використовує, і того, що

використовують. Тому Плотін розуміє, що душа, яка використовує тіло, не обов'язково повинна володіти тими пристрастями, що наявні у тіла, яке вона використовує і переходить до змішаного.

Досліджуючи, що таке «змішане» в різних його формах, Плотін приходить до висновку, що безглуздо, як говорить Аристотель, «стверджувати, що душа тче», як і безглуздо стверджувати, що душа бажає і тужить, бо все це більше стосується тварини» [2, с. 82]. Тому його цікавить питання, що є жива істота: «чи таке ось тіло, чи дещо загальне [душі і тілу], чи щось інше, третє, що виникло з обох» [2, с. 89-93]. На перший погляд, здається, що жива істота – це тіло, бо щоб здійснювати різні рухи «кров і жовч повинні кипіти, а тіло повинне набути певного стану, як у випадку любовного бажання» [2, с. 84]. Але ж як тоді бути з бажаним чи воліючим началом душі. Тому Плотін переходить до розгляду «загального», тобто чи можуть одне й інше разом породжувати рухи – бажання, прагнення, пристрасті тощо. В результаті він виявляє неподолану суперечність, бо, з одного боку, «прагнення до блага не буде загальною для тіла і душі пристрастю, а тільки пристрастю душевною...» [2, с. 84]; з іншого боку, не можна зовсім виключати й тіло, пізнаючи сутність чуттєвих потягів. Однак в такій ситуації постає багато питань: «Невже людина починає бажати, а за нею йде її бажуюча частина? Але як людина може бажати, якщо бажуюча частина вже не посунулася? Тоді бажуюча частина буде починати. А як вона почне, якщо тіло не розташується попередньо певним чином» [2, с. 84].

Передбачаючи, що таке «загальне», створене душею й тілом не можна зрозуміти таким чином, Плотін шукає інше пояснення. Можливо, припускає він, «завдяки присутності сил душі, наявні і володарі, що діють згідно їм, самі ж сили при цьому непорушні, тільки наділяють здатністю [діяти] своїх володарів» [2, с. 84]. Тобто, жива істота відчуває завдяки тому, що у душі є здатність до відчуття, а сама ця душа, маючи цю здатність, не відчуває, зберігаючи свою безпристрасність при пристрастних переживаннях живих істот. І взагалі, на думку Плотіна, відчуває в людині складене або змішане, «душа ж своєю присутністю не робить сама себе чимось особливим, ні в складеному, ні в іншому, а творить з певного тіла і деякого світла, яке вона дає із себе, іншу природу живого, яка відчуває і має інші перетерплювання...» [2, с. 85].

Отже, живій істоті за Плотіном, сама душа не притаманна, вона «створює природу живої істоти як дещо інше порівняно з собою і тілом» [4, с. 154]. Тому відчуває жива істота, людина ж, як душа, відчуває настільки, наскільки невідокремлена від живої істоти. Звідси, відчуття живої істоти і відчуваюча здатність самої душі є різними речами. Після того як жива істота дещо відчуває, в ній утворюються відбитки, які далі сприймаються вже відчуваючою здатністю самої душі. На душу «не діє і не може діяти ніщо зовнішнє, вона сприймає відбитки в живій істоті вже як умосяжне, як види, і це її сприйняття є споглядання, причому, природнє, безпристрасне» [4, с. 155]. Таким чином, істинною людиною, за Плотіном є душа, а конкретніше – розумна душа. Вона знаходиться над живою істотою і поза змішуванням з нею.

У змішаному вигляді з тілом знаходиться певне світло, що виходить з душі, освітлює тіло і наділяє його відчуттям. Таке змішування належить лише людині, але не є людиною. Отже, дослідивши відмінність людини від живої істоти, відділивши її від будь-яких зовнішніх впливів, Плотін обґрунтовує можливість свободи людини в матеріальному світі.

Благим життям, істинним благом може бути найвище і найдосконаліше життя – життя Розуму. Людина, що досягла досконалості, повинна бути розумом і мати все необхідне для щастя, а «її щастя не зможе порушити ні страждання, ні хвороба, ні навіть найбільше з лих; воно не буде залежати навіть від свідомості, яка вторинна і є лише відображенням життя Розуму на тілесно-душевному рівні. Зовнішні обставини і тілесні блага не в змозі нічого додати до її щастя, і навіть маючи їх у великій кількості, вона може від них відмовитися» [8, с. 158]. Тобто людина володіє для цього необхідною волею.

Процес сходження душ до людей Плотін уявляє таким чином: спочатку душі, виходячи з пізнаваного розумом світу попадають на Небо і, сприйнявши там своє небесне тіло, через нього йдуть вже до більш земних тіл. При цьому, деякі душі йдуть з Неба відразу в нижчі тіла, інші – з одних тіл переходять в інші. Тому й виникає відмінність між ними, «чи в результаті відмінності тіл, в які вони входять, чи – відмінності долі, чи виховання, чи через всі ці причини, чи через деякі» [3, с. 55-56]. Внаслідок цього одні душі стають підвладними тутешній долі, інші – інколи підвладними долі, а інколи належать собі, а деякі приймають все, що необхідно перетерпіти, проте зберігають можливість залишатися собою у своїх діяннях. Тому люди, маючи такі різні душі, володіють і різними рівнями свободи, різними можливостями свободи вибору і дій. Як зазначає В. Берестов: «Оскільки воля є однією з умов свободи, то вона присутня в дії Розуму і Єдиного; виконання волі в цих випадках є досконалішим, чим виконання людської волі» [6, с. 26].

Досліджуючи тексти трактатів Плотіна О. Лосєв зауважує, що в них ми наштовхуємося не тільки на установлену хаосокосмічну гармонію (тобто хаос пронизаний космосом, або космос пронизаний хаосом), але й на «проповідь у Плотіна будь-якої свободи для будь-якої індивідуальності. Вони містять у собі діалектику необхідності й свободи. Людина свободна, але ця свобода приписана їй самою долею. І людина з ніг до голови зв'язана необхідністю, але ця необхідність є тільки результат її власної особистої свободи, її нічим не приборканого дерзання» [7, с. 711-712].

Чим викликана така свобода? А тим, що Душа і, відповідно індивідуальні душі володіють волею. На те, що воля є субстанцією людської свободи прямо вказують і міркування Плотіна про шлях, який веде людину до Блага, і хто найбільше призначений пройти цим шляхом – це філософи, музиканти і закохані. Так ось, на його думку, «філософ самою природою призначений [для Вищого],... він вже почав рух до Вищого; він потребує тільки того, щоб хто-небудь показав йому шлях. І він повинен його побачити, повинен знайти свободу у своїй волі, він – хто вже за природою [своєю] давно був свободний» [2, с. 143].

У трактаті «Про те, звідки безліч зол і чим вони є насправді» Плотін досліджує, що є зло, де воно перебуває, з чим воно з'єднується тощо. Якщо протилежності пізнаються одним і тим же чином, а благо протилежне злу, тоді, вважає він, знання блага буде також і знанням зла. Але при пізнанні блага і зла у поле зору попадає також душа і воля, в тому числі і окремої людини. Плотін встановлює, що на рівні богів «зло ніяким чином не існує» [2, с. 271]. Також не потрібно вважати людей началом буття зла, не потрібно вважати їх тими, завдяки кому і від кого походить його буття, бо воно – давніше людей. Але «люди утримують проти своєї волі безліч зол, що оволоділи ними; тим хто здатний – треба бігти від такої множини зол, що є в душі, хоча не всі до цього здатні» [28, с. 277]. Бо на це потрібна воля і свобода вибору.

Висновки. Плотін, з метою допомогти людині, яка опинилася в скрутних умовах життя, коли вже не було надії на суспільство й державу і людина самостійно не могла дати собі раду, коли постала суспільна потреба в чомусь містичному, позаземному і надзвичайному, могутньому, всеохоплюючому і вічному – в що можна повірити, на що можна було б сподіватись, встановлює причину такого суспільного стану: «душі людей забули Отця і свою істинну природу» і пропонує нагадати душам людським про їх високе походження і гідність. Для цього він розгортає вчення про споконвічні начала світобудови і про роль серед них Душі та її невід'ємних властивостей – волі і свободи. Встановивши походження головних іпостасей, Плотін обґрунтовує функціональну або співвідносну (взаємін схематичній, що існувала в античності) ієрархію Душі та показує міру вольових можливостей і повноту свободи душі на кожному рівні ієрархії. Аналізуючи душі і їх зв'язок з матеріальними тілами, Плотін визначає, що є жива істота і хто такий людський індивід. Дослідивши, що душа – сила, що творить все, і є розпорядницею усім на своєму рівні і в своїх умовах, античний філософ розуміє її потребу у свободній волі, бачить тісний зв'язок

волі і свободи, навіть мріє, щоб усі люди (а поки що це тільки філософи, музиканти і закохані) знайшли свободу у своїй волі. Отже, Плотін висловлює (хоча ще й не зовсім прозоро і аргументовано) думку, що саме воля, як властивість душі є субстанційною основою свободи.

Список використаної літератури

1. Плотин. Пятая эннеада / Плотин; пер. с древнегр. и вступ. ст. Т. Г. Сидаша. – СПб.: Изд. Олега Абышко, 2004. – 320 с.
2. Плотин. Первая эннеада / Плотин; пер. с древнегр. и вступ. ст. Т. Г. Сидаша. – СПб.: Изд. Олега Абышко, 2004. – 230 с.
3. Плотин. Четвертая эннеада / Плотин; пер. с древнегр. и вступ. ст. Т. Г. Сидаша. – СПб.: Изд. Олега Абышко, 2004. – 480 с.
4. Бугай Д. В. Определение человека в трактате Плотина I 1 [53] («О том, что такое живое существо и что такое человек») / Д. В. Бугай // Вопросы философии. – 2003. – №9. – С. 151-162.
5. Печурчик Ю. Ю. Понятие духа в философии Плотина / Ю. Ю. Печурчик // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2009. – Сер. 6. – Вып. 1. – С. 53-58.
6. Берестов В. И. Свобода в философии Плотина / В. И. Берестов. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. – 382 с.
7. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Поздний эллинизм / А. Ф. Лосев. – М.: Искусство, 1980. – 766 с.

References

1. Plotin (2004). *The fifth ennead*. Saint Petersburg: Publishing house of Oleg Abyshko (in Russ.)
2. Plotin (2004). *The first ennead*. Saint Petersburg: Publishing house of Oleg Abyshko (in Russ.)
3. Plotin (2004). *The fourth ennead*. Saint Petersburg: Publishing house of Oleg Abyshko (in Russ.)
4. Bugaj, D. V. (2007). Definition of a person in the treatise of Plotin «What is a living being and what is a person». *Voprosy filosofii (Problems of philosophy)*, 9, 151-162 (in Russ.)
5. Pechurchik, Y. Y. (2009). The concept of spirit in the philosophy of Plotin. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta (Messenger of St. Petersburg's University)*, 1, 53-58 (in Russ.)
6. Berestov, V. I. (2007). *Freedom in the philosophy of Plotin*. Saint Petersburg: Publishing house of St. Petersburg's University (in Russ.)
7. Losev, A. F. (1980). *The history of ancient aesthetics. Late hellenism*. Moscow: Art (in Russ.)

VYDRYGAN Mykola Volodymyrovych,

Candidate of Sciences (Philosophy), Associate Professor
of the Department of Philosophy and Religious Studies
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: vydrygan_mv@ukr.net

WILL AND FREEDOM IN PLOTIN'S DOCTRINE OF SOUL

Abstract. *Introduction. The article deals with the thoughts about soul, fate, good and evil of Plotinus, who was the founder of the last school of ancient philosophy-neoplatonism. The purpose of such knowledge is to clarify the vision of the late hellenistic philosophers of the problem of the human individual, his will and freedom on the verge of changing historical epochs. It is investigated that Plotinus, first of all, states that the souls of people have forgotten the God and his true nature. He develops a new doctrine of the three primordial hypostases, which is different from platonism. Plotinus stresses the role and place of the Soul among them. He builds its new hierarchy. Plotinus constructs correlation of the higher and lower parts of the soul by the method of deducing the lower level from the higher one. On the other hand, Plotinus shows the meaning of the soul concerning to the understanding of the creature and of the person specifically. Finally, he concludes that human is a soul. Proceeding from the fact that everything around us is happened reasons, he believes that in search of the closest reason of all it is necessary to stay on the soul. When it occurs by itself, in the form of the World Soul, it is the complete organizer of all existing, and its lower levels are the field managers. Depending on what bodies the souls are connected and in what conditions, their volitional potential and freedom depend on them. Freedom of the will of the soul of a human being depends largely on those evils that may affect the human soul against its will. It was also installed that Plotinus considered soul, will, freedom, evil, good, necessity, fate not as a concept or a category, but as a phenomenon. By his views on their content and properties, he laid the foundation for their philosophical substantiation.*

Key words: *soul, human individual, fate, will, freedom, evil.*

Одержано редакцією 27.02.2018
Прийнято до публікації 11.06.2018